

Danijel Tolvajčić

Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet, Vlaška 38, HR-10000 Zagreb
dtolvajcic@gmail.com

Utjecaj fenomenologijske filozofije na razvoj misli Ortege y Gasseta

Sažetak

Nakana je ovog kratkog eseja prikazati odnos fenomenologije, osobito one E. Husserla, prema filozofiji José Ortege y Gasseta. Ortega y Gasset se s fenomenologijom susreo veoma rano, već u prvo desetljeću 20. stoljeća, za vrijeme svojeg studija filozofije u Marburgu. Neokantovska filozofija marburških njegovih učitelja Cohena i Natorpa pokazala mu se nedostatnom za njegova vlastita filozofijska nastojanja te upoznaje rane fenomenologijske spise Husserla i Schelera. Od tada počinje njegovo intenzivno kritičko bavljenje fenomenologijom. Iako je veoma kritičan prema Husserlu, teza je ovog priloga da je Husserl stalni filozofijski »sugovornik« Ortege y Gasseta, te da je španjolski filozof i vlastitu filozofiju (osobito njezine nosive koncepte) bitno postavio na fenomenologijske temelje.

Ključne riječi

José Ortega y Gasset, neokantovstvo, fenomenologija, Edmund Husserl, filozofija života, »moj život« kao bitak

Uvod

José Ortega y Gasset (1883.–1955.) bez sumnje pripada među najznačajnije pojave španjolske intelektualne scene 20. stoljeća. Osim filozofijom, bavio se publicistikom, kritikom kulture, književnosti i likovnih umjetnosti, kao i političkim temama. Španjolsku je kulturu poglavito zadužio kao urednik i pisac u periodičkoj publikaciji *Revista de Occidente* koja je suvremene europske ideje promovirala u onodobnoj, od suvremenih gibanja izoliranoj Španjolskoj.

Ipak, ostao je upamćen poglavito po svojim izvornim filozofijskim nastojanjima, poznatim kao »filozofija života«, »metafizika životnog razuma« ili »vitalizam«, kojim je anticipirao tematsko obzorje brojnih kasnijih filozofijskih strujanja, osobito raznih inačica filozofije egzistencije i egzistencijalizma. U iznalaženju vlastite filozofije presudnu je ulogu odigrala, tada mlada, fenomenologija, o čemu svjedoče brojni motivi u njegovim djelima.

Na tome tragu, nakana je ovog priloga ukratko skicirati odnos filozofijske misli Ortege y Gasseta¹ i fenomenologije. Nastojati ćemo ukratko istaknuti bitne etape filozofijskog razvoja Ortege y Gasseta s obzirom na njegov stu-

1

Kako nažalost ne postoji u sekundarnoj literaturi (hrvatskoj ali i drugoj) uvriježeni način pisanja prezimena našeg autora, on se počesto navodi, osobito na engleskom govornom području, kao 'Ortega'. Kako smo mišljenja da bi ispravno bilo koristiti cjeloviti oblik 'Ortega

y Gasset' to i činimo u izvorno napisanim dijelovima ovog teksta. No, u navodima iz sekundarne literature ostavljamo način pisanja koji je koristio pojedini autor na čije smo se uvide referirali.

dijski boravak u Njemačkoj, s osobitim naglaskom na njegove susrete s fenomenološkijskim pokretom te utjecajem fenomenološkijske misli na njegovu filozofiju. Pritom se nećemo baviti pitanjem je li Ortega y Gasset ispravno razumio Husserla i fenomenološkijski pokret uopće, već će nas više zanimati u kojoj mjeri njegova vlastita filozofija stupa u dijalog i nadahnjuje se fenomenologijom. Također, ovdje se nećemo baviti rekonstrukcijom pozicija drugih autora (poput Nietzschea i Diltheya) koji su na njega utjecali.

S obzirom na pitanje o utjecaju fenomenologije (a time i njemačke filozofije uopće) na misao Ortege y Gasset, ključan je tekst opsežni esej pod naslovom »Predgovor za Nijemce« (»Prólogo para alemanes«, 1934.), svojevrsna »filozofska autobiografija« koja je izvorno trebala poslužiti kao predgovor za treće njemačko izdanje djela *Tema našeg vremena* (*El tema de nuestro tiempo*, 1923.)² koji će biti u središtu našeg interesa. Također ćemo uzeti u obzir i druga djela relevantna za ovu problematiku, osobito njegovo prvo djelo *Meditacije o Quijoteu* (*Meditaciones del Quijote*, 1914.) kao i spis *Što je filozofija?* (*¿Qué es filosofía?* objavljen posthumno 1957.).

1. Marburški neokantizam i traganje za vlastitom filozofijom

Nakon završetka studija u Španjolskoj i stjecanja doktorata filozofije i književnosti na Sveučilištu u Madridu 1904. Ortega y Gasset se, razočaran stanjem duhovnog života i uopće društvenom i političkom situacijom u Španjolskoj, okreće germanskoj misli smatrajući kako Španjolska mora apsorbirati njemačku kulturu kao »novi, veličanstveni izvor sredstva za održavanje života«.³ S tom nakanom, odlazi na daljnji studij u Njemačku, gdje je boravio u dva navrata, od 1905. do 1908., te 1911. godine, studirajući osobito filozofiju na sveučilištima u Leipzigu (gdje po prvi puta temeljito studira Kantovu *Kritiku čistog uma*), Berlinu i Marburgu.

Od nabrojanih je »postaja« svakako najznačajniji bio Marburg. Prevladavajuća je struja bila *neokantovstvo* gdje je kao središnja figura i utemeljitelj fingirao *Herman Cohen* (1842.–1918.) kojeg španjolski filozof opisuje kao »iznimno moćan um«⁴ koji je veoma pridonio podizanju razine njemačke filozofije. Učitelj Ortege y Gasset također je bio i Cohenov učenik, *Paul Natorp* (1854.–1924.). U Marburgu je, osobito na početku, prema komentatoru Philipu Silveru, predano slušao »Cohenovu suptilnu i izvornu nadogradnju kritičke filozofije«⁵ kao i Natorpova predavanja o »Platonovoj i Pestalozzi-jevoj pedagogiji«.⁶ Kant je bio mjerilo svekolikog filozofiranja, te se studij filozofije, vodeći se načelom »Zurück zu Kant«, uglavnom sastojao od čitanja Kanta i neokantovskih interpretacija Platona, Descartesa i Leibniza.⁷ Može se reći kako je temeljna odrednica »neokantovstva« bilo »odbacivanje iracionalizma i spekulativnog naturalizma te uvjerenje kako filozofija može biti 'znanost' jedino ukoliko se vrati metodi i duhu Kanta«.⁸

Iako se u njegovim djelima prepoznaju neokantovski utjecaji (osobito u raznim esejima koje je objavljivao do otprilike 1910.), Ortega y Gasset i njegovi kolege studenti (kasnije ugledni filozofi) *Nicolai Hartmann* i *Heinz Heimsoeth* nisu se zadovoljavali neokantovskom filozofijom. Iako nije smatrao temeljito izučavanje Kantove filozofije gubitkom vremena, Ortega y Gasset se prisjeća kako on i njegovi kolege već 1911. »više nisu bili neokantovci«.⁹

Njihovi su neokantovski učitelji toliko bili okupirani izgradnjom filozofijskog sistema da njihovo razumijevanje filozofije nije »vodilo mlade umove do otvorenih pitanja na kojima je bilo moguće ili zanimljivo raditi«.¹⁰ To

naprosto nije bila *njihova* filozofija. Kako to on sažimlje: »Bilo koji životni stav koji se zove *neo* – bilo što, koji je povratak k, *zurück zu...*, jest, naravno neautentičan.«¹¹ Ljudski život, osobito onaj koji je nadahnut filozofijom, mora biti autentičan, odnosno mora samoga sebe osmisliti. To s rigidno shvaćenom neokantovskom filozofijom nije bilo moguće. »Svaki ljudski život mora osmisliti vlastitu formu, u stvari, ne postoji nikakav *zurück*. *Imperativ autentičnosti jest imperativ osmišljavanja*.«¹² Može se reći kako je »ljudski život (...) poetski poduhvat, osmišljavanje onog karaktera koji svaka osoba, svaka epoha mora biti.«¹³ A to mladim umovima nije mogla pružiti marburška neokantovska filozofija, već novi način filozofiranja koji se nazirao na duhovnom obzorju – fenomenologija.

2. Ortege y Gassetov susret s fenomenologijom

S fenomenologijom¹⁴ se Ortega y Gasset, prema vlastitom priznanju, prvi puta susreo već 1910/1911.¹⁵ Do tada su već objavljena Husserlova *Logička istraživanja* (*Logische Untersuchungen*, 1900.–1901.), 1911. izlazi djelce *Filozofija kao stroga znanost* (*Philosophie als strenge Wissenschaft*). Također, u vrijeme kada piše svoju prvu knjigu *Meditacije o Quijoteu*, 1913. godine, Husserl objavljuje *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenološkijsku filozofiju* (*Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, 1913.), a Max Scheler *Formalizam u etici i materijalna vrijednosna etika* (*Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, 1913.–1916.). U svakom slučaju, Husserl je najznačajniji fenomenološkijski sugovornik Ortege y Gasset te je na ovome mjestu svakako uputno ukratko skicirati osnovnu ideju Husserlove fenomenologije.¹⁶

2

Ortega y Gasset sam je spriječio objavljivanje ovog opsežnog eseja poradi dolaska nacista na vlast u Njemačkoj. Esej je ostao neobjavljen na španjolskom jeziku do 1958. Ovdje koristimo engleski prijevod iz 1975. godine pod naslovom »Preface for Germans«. (Usp. José Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, u: *Phenomenology and Art*, Phillip W. Silver (preveo i priredio), Toronto, 1975., 17–76.)

3

J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 29.

4

Isto, 33.

5

Philip W. Silver, *Ortega as Phenomenologist. The Genesis of Meditations on Quixote*, Columbia, 1978., 20.

6

Isto.

7

Usp. J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 33.

8

Lewis White Beck, »Neo-Kantianism«, u: Paul Edwards (ur.), *The Encyclopedia of Philosophy. Volume Five*, New York – London, 1967., 468–473, ovdje 468–469.

9

J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 41.

10

Isto, 34.

11

Isto.

12

Isto, 35.

13

Isto, 36.

14

O samome pojmu 'fenomenologija' i njegovoj genezi, vidi: Walter Brugger, »Phänomenologie«, u: *Philosophisches Wörterbuch*, Freiburg, 1953., 231–232, kao i Dragan Prole, »Fenomenologija«, u: Stipe Kutleša (ur.), *Filozofski leksikon*, Zagreb, 2012., 323–325.

15

Usp. J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 54.

16

Kao solidan uvod u Husserlovu misao uopće može poslužiti: Peter Precht, *Edmund Husserl zur Einführung*, Hamburg, 2012. Također valja spomenuti i ozbiljnu studiju u potpunosti posvećenu razvoju Husserlove fenomenologije: Dan Zahlavi, *Husserls Phänomenologie*, Stuttgart, 2009.

Husserl započinje svoj fenomenološki projekt s već ranije spomenutim dvo-sveščanim djelom *Logička istraživanja* u kojem nastoji prevladati ograničenja psihologizma i pozitivizma koji su predstavljali dominantnu struju u filozofiji njegova vremena. Naumio je zasnovati »čistu logiku« (*reine Logik*)¹⁷ kao strogu znanost *a priori* putem koje bi filozofija iznova zadobila »znanstvenost«. To ga je dovelo do novog pristupa filozofiji – fenomenologije. Za Husserla je fenomenologija ona filozofija koja promatra samu bit (*Wesensschau*) neke stvari. Naime, putem eidetske redukcije koja stavlja u zagradu realnu egzistenciju te stvari, fenomenologija promatra samo njezinu čistu bit, kako ona biva dana našoj svijesti. To znači kako je svijest »intencionalna svijest«, odnosno svijest koja zahvaća predmete, tj. »svijest o« (*Bewusstsein von*). Apstrahirajući od onoga realnoga u stvarima, za Husserla je fenomenologija eidetska znanost, odnosno znanost o biti (*eidetische Wesenswissenschaft*). Riječima Frane Franića: »Tako Husserl misli doći do samih stvari bez predrasuda, bez proizvoljnih sustavnih tumačenja, shvaćajući stvari u njihovom 'postanku', tj. prije nego ih neka proizvoljna teorija ili koristoljubiva praksa iskrive.«¹⁸ Slično i Ortega y Gasset u eseju »O konceptu osjećaja« određuje fenomenologiju: »Fenomenologija je čisti opis biti, jednako kao i matematika. Tema čije biti ona opisuju jest sve što čini svijest.«¹⁹

Iako u »Predgovoru za Nijemce« Ortega y Gasset eksplicitno tvrdi kako fenomenologija (pritom prvotno misli na Husserla, a vjerojatno u određenoj mjeri i na Schelera) nije bila naprosto filozofija koji bi on ili njegovi mladi kolege bespogovorno mogli slijediti, ona je predstavljala »sretan slučaj«.²⁰ Što pod time on misli? Prije svega riječ je tome da je nastojao iznaći vlastiti put u filozofiji sa željom da izgradi izvorni sistem, a za što fenomenologija nije, prema njegovom sudu, imala dostatnih kapaciteta, jer je po vlastitoj strukturi »nesposobna zadobiti sistematsku formu ili oblik«.²¹ S druge strane, fenomenologija je bila »izvanredan instrument« koja je svojom »delikatnom strukturom« mogla pripomoći u arhitektonici filozofijskog sistema.²² Stoga, ako već nije mogla biti prihvaćena kao »filozofija po sebi«, huserlovska-šelerovska fenomenologija pokazala se izvanrednom pomoći pri artikulaciji metode filozofije i u tom smislu, pomogla je Ortega y Gassetu da dođe do vlastite filozofije. Očito nije riječ o odbacivanju fenomenologije kao takve, već španjolski filozof ističe kako nije puki sljedbenik Husserla i njegove metode. Kritika i »nadogradnja« huserlovske fenomenologije pomogla mu je da jasnije artikulira vlastitu filozofijsku misao, o čemu će kasnije biti više riječi. Imajući to na umu, s pravom zaključuje Harold Raley kako bi »ortegijansku filozofiju bilo nemoguće objasniti bez Husserla«.²³

Iako se očito nije smatrao nastavljajem, Ortega y Gasset je prepoznao radikalnu novost i mogućnosti fenomenologije, te si je uzeo kao zadaću u svojim akademskim predavanjima i javnim nastupima upoznati španjolsku javnost s tim novim smjerom filozofije. Komentator John Thomas Graham svjedoči kako je Ortega y Gasset intenzivno promovirao u 1920-ima fenomenologiju u Španjolskoj i Latinskoj Americi koju je smatrao najvažnijih filozofijskim dostignućem između 1900. i 1930. Mentorirao je doktorske radnje *Xavier* *Zubirija* i *José* *Gaosa* koje su obrađivale fenomenološkijske teme, te se čak pohvalio Husserlu da je »vođa 'fenomenološkijske škole' u Španjolskoj«.²⁴ Tijekom cijele njegove karijere fenomenologija, u raznim svojim inačicama, predstavljala je jednu od središnjih tema njegova interesa.

Ipak, usprkos značajnom promoviranju fenomenologije u Španjolskoj i Latinskoj Americi, te njenog opisivanja kao »sretnog slučaja« za filozofiju uopće (kao i za njegova vlastita filozofijska nastojanja), Ortega y Gasset se ipak

prilično kritički osvrnuo na Husserlov projekt. Njegov je glavni prigovor bio kako se i kod Husserla nalaze određene natruhe idealizma: »Kada sam se podvrgnuo ozbiljnom studiju fenomenologije – 1912. – činilo mi se kako je ona počinila iste greške na mikroskopskoj razini koje je stari idealizam počinio na većoj.«²⁵ Pritom on prvotno misli na njegov koncept »čiste svijesti« koja, prema njegovom mišljenju, nije potvrđena »niti u kakvoj iskustvenoj predstavi.«²⁶ Tako je Ortega y Gasset kritiku zaoštrio osobito u posthumno objavljenom djelu *Ideja principa kod Leibniza i evolucija deduktivne teorije* (*La Idea de principio en Leibniz y la evolución de la teoría deductiva*, 1958.) gdje tvrdi kako »čista svijest« »nije fenomenološki opis, već hipoteza koja tvrdi kako je akt svijesti nešto zbiljsko.«²⁷ Slično čitamo i u »Predgovoru za Nijemce«:

»Husserl je mislio da je pronašao prvotnu zbiljnost, ono pozitivno ili dano u čistoj svijesti. Čista je svijest 'Ja' koje je svjesno svega drugog. Ali razumijte jedno: to 'Ja' ne želi, ono je samo *svjesno* želje i onoga što je željeno; ono ne osjeća, već samo vidi vlastiti osjećaj i vrijednosti koje osjeća; ukratko ono ne misli u smislu da vjeruje ono što misli, već je reducirano na *zapažanje* da misli i *kako* misli. To 'Ja' je tada čisto i ravnodušno ogledalo; ono je kontemplativno i ništa više. Istinska zbiljnost je kontemplacija sama; odnosno 'Ja' koje kontemplira jedino kada kontemplira, čin kontemplacije same; kao i kontemplirani prizor *qua* prizor.«²⁸

U tom smislu Ortega y Gasset odbacuje svaku ideju čiste »svijesti o« kao nedostatnu. Umjesto nedostatne husserlovske »svijesti o« njegovo razumijevanje fenomenologije nastoji donijeti opis »zbiljskog ljudskog fenomena« koji je znatno konkretniji, odnosno ukorijenjen u temeljnoj ljudskoj situaciji, njegovom iskustvu i svijetu koji ga okružuje.

»Čista svijest, 'Bewusstsein von' od svijeta čini duha, preobražava ga u puko *značenje*. A kako se konzistencija značenja iscrpljuje kada je ono razumljeno, to reducira zbiljnost na čistu *inteligibilnost*.«²⁹

17

Usp. Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen. Erster Theil. Prolegomena zur reinen Logik*, Halle, 1900.

18

Usp. Frane Franić, *Povijest filozofije*, Split, 2001., 462.

19

José Ortega y Gasset, »On the Concept of Sensation«, u: *Phenomenology and Art*, Philip W. Silver (preveo i priredio), Toronto, 1975., 95–115, ovdje 106.

20

Usp. J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 54.

21

Isto.

22

Isto.

23

Harold Raley, »Husserlian 'Reduction' Seen From the Perspective of Phenomenical 'Life' in the Ortegian School«, u: Anna-Teresa Tymieniecka (ur.), *Husserl's Legacy in Phenomenological Philosophies. New Approaches to*

Reason, Language, Hermeneutics, the Human Condition, Dordrecht, 1991., 371–385, ovdje 371.

24

John Thomas Graham, *A Pragmatist Philosophy of Life in Ortega Y Gasset*, Columbia, 1994., 188.

25

J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 61.

26

Howard N. Tuttle, »Ortega's Vitalism in Relation to Aspect of *Lebensphilosophie* and Phenomenology«, *Southwest Philosophical Studies*, 6, 1981., 88–92, ovdje 91.

27

José Ortega y Gasset, *The Idea of Principle in Leibniz and the Evolution of Deductive Theory*, New York, 1971., 280.

28

J. Ortega y Gasset, »Preface for Germans«, 62.

29

Isto.

Kako to pregnantno sažimlje Howard N. Tuttle, za španjolskog filozofa husserlovska

»... fenomenološkijska ‘hipoteza’ svijesti ne uzima na adekvatan način u obzir zbiljski odnos između subjekta i njegovog svijeta. Ono što zbiljski opstoji, što je zbiljsko dano, on (Ortega y Gasset, *op. a.*) je tvrdio, nije čista svijest, već čovjek u odnosu prema stvarima i stvari u odnosu prema čovjeku. Ako bi svijest bila ‘apsolutna zbiljnost’ i istinska polazna točka sve filozofije, kako je to tvrdio Husserl, tada bi filozofija započinjala sa subjektom koji je ‘zatvoren samim sobom’ te bi bio lišen reference prema objektivnom sadržaju. Za Ortegu y Gassetu takva bi situacija bila u suprotnosti s onime što sadržava život. Jer, život je ‘zahvaćanje izvan samoga sebe’ prema objektivnim okolnostima.«³⁰

Naravno, to ne znači da Husserl svodi svijet na emanaciju svijesti kao takve (što bi bio pretjerani fihteoovski idealizam) niti ga svodi na apsolutnu objektivnost, »što bi bio realizam takozvanog ‘prirodnog stava’«. ³¹ Ipak, on mu zamjera kako je njegova teorija svijesti »jalova hipoteza« koja naprosto nije u stanju zahvatiti neukidivo *iskustvo* radikalne zbiljnosti konkretnog ljudskog života. Upravo se ovdje, prema našem sudu, pokazuje kako Ortega y Gasset nikako nije – kako tvrdi u djelu *Ideja principa kod Leibniza i evolucija deduktivne teorije* – »napustio fenomenologiju u samome trenutku kad ju je susreo«, ³² već ju je nadogrudio vlastitim originalnim (također fenomenološkijskim) uvidima.

To znači da upravo u kritici Husserla valja tražiti temelje njegove vlastite reinterpretacije fenomenologije koju je već od 1914. godine počevši s *Meditacijama o Quijoteu* ugradio u svoju »filozofiju života« koja kao svoje središte uzima upravo »fenomen ljudskoga života«.

3. Fenomenološkijski aspekti filozofije života

Očito je za vlastitu filozofiju Ortege y Gasseta fenomenologija bila od presudnog značaja. Fenomenološkijski su motivi prisutni u svim njegovim djelima nakon 1913. No pitanje koje se postavlja jest: o kakvoj je fenomenologiji riječ u cjelini njegove misli?

Rani utjecaj fenomenologije vidljiv je već u prvom njegovom djelu *Meditacije o Quijoteu*. ³³ Riječ je o iznimno slojevitom djelu koje je kompleksan filozofijski esej jednako kao i izvorni ogled iz književne teorije, ali i analiza duhovne situacije Španjolske s početka 20. stoljeća. Poradi svoje slojevitosti, *Meditacije o Quijoteu* pokazuju se kao djelo koje je iznimno teško adekvatno interpretirati. ³⁴ Brojni autori smatraju kako u *Meditacijama* Ortega y Gasset prezentira španjolskoj javnosti fenomenološkijsku metodu. ³⁵ I on sam priznaje kako je od 1914. i objavljivanja njegovog prvog djela temelj sveukupne njegove misli bio »fenomen ljudskog života«. ³⁶ Fenomenologija mu je »omogućila pristup onome što je bilo vodeći motiv (...) njegove filozofijske produkcije, poimence, *radikalna zbiljnost ljudskog života*«. ³⁷ ‘Život’, odnosno ‘moj život’ se pojavljuje kao ključni tehnički termin njegove misli. ³⁸ Prema J. S. Martinu, u Ortege y Gassetovoj

»... fenomenološkoj strategiji ovaj korak odgovara istinskoj *redukciji kao otkriću transcendentne subjektivnosti*, jer valja otkriti (...) prvotnu zbilju, činjenicu svih činjenica u njezina dva aspekta, subjektivni dio i objektivni dio, a to je ono što Ortega naziva ‘moj život’«. ³⁹

Pritom nikako nije riječ prvotno o životu kao biologijskoj datosti, već o konkretnom životu i to na način kako ga ja uistinu živim. Nije riječ niti o pukoj filozofijskoj teoriji, već radije o specifičnom fenomenološkijskom opisu auten-

tičnog života. U *Meditacijama o Quijoteu* to je izraženo u čuvenoj formulaciji: »Ja sam ja i moja okolnost« (*yo soy yo y mi circunstancia*)«.40 »Moj život« nije samo sveden na huserlovsku »svijest o« u kojoj on prepoznaje stare greške idealističke filozofije koja ne uzima ozbiljno, kao što je već rečeno, zbiljski odnos između subjekta i njegova svijeta – njegov su integralni dio njegove konkretne okolnosti, odnosno svijet. »Čovjek ostvaruje maksimum svojih mogućnosti kad stekne punu svijest o svojim okolnostima. Putem njih komunicira s univerzumom.«41 To znači da autentična fenomenološkijska analiza života otkriva da je »Ja« konkretnog čovjeka uvijek u svijetu i sa svijetom, odnosno usmjeren je na ono izvan sebe samoga prema neposrednim okolnostima (»ne-Ja«) koje ga neumitno okružuju i unutar kojih je pozvan ostvariti svoj život.

»Za našu okolnost, onakvu kakvu jest, upravo u njezinoj ograničenosti, u njejoj posebnosti, moramo potražiti pravo mjesto u ogromnoj perspektivi svijeta. Ne valja nam se zauvijek zaustaviti u ekstazi nad svetim vrijednostima, već za naš individualni život među njima osvojiti povoljan položaj. Ukratko, resorpcija okolnosti jest čovjekova konkretna sudbina.«42

Ortega y Gasset otkriva kako je čovjekov odnos prema svijetu stvari »vitalistički«; na djelu je neukidiva uzajamnost našeg života i onoga što nas okružuje i čini našu okolnost. Raley to sažimlje na sljedeći način:

»ono što ja uistinu činim sa stvarima jest to da ih iskušavam, odnosno, živim ih. A to dalje znači kako je bitak stvari ostvaren unutar mojeg života. Stvari me trebaju kako bi bile, a ja ih trebam kako bi živio. Umjesto da stvari postoje izvan mojeg života, ili da ja živim prvotno unutar moje

30

H. N. Tuttle, »Ortega's Vitalism in Relation to Aspect of *Lebensphilosophie* and Phenomenology«, 91.

31

H. Raley, »Husserlian 'Reduction' Seen From the Perspective of Phenomenological 'Life' in the Ortegian School«, 377.

32

J. Ortega y Gasset, *The Idea of Principle in Leibniz and the Evolution of Deductive Theory*, 280.

33

Usp. hrvatski prijevod: José Ortega y Gasset, *Meditacije o Quijoteu*, Zagreb, 2008.

34

Više o tome: J. T. Graham, *A Pragmatist Philosophy of Life in Ortega y Gasset*, 187 i dalje.

35

Usp. npr. P. W. Silver, *Ortega as Phenomenologist*, 9; H. N. Tuttle, »Ortega's Vitalism in Relation to Aspect of *Lebensphilosophie* and Phenomenology«, 88; H. Raley, »Husserlian 'Reduction' Seen From the Perspective of Phenomenical 'Life' in the Ortegian School«, 375.

36

J. Ortega y Gasset, *Idea of Principle in Leibniz and the Evolution of Deductive Theory*, 280.

37

H. Raley, »Husserlian 'Reduction' Seen From the Perspective of Phenomenical 'Life' in the Ortegian School«, 374.

38

Usp. José Ortega y Gasset, *Što je filozofija?*, Zagreb, 2004., 218 i dalje.

39

Javier San Martín, »'Što je filozofija'. Tekst pokazatelj Ortegine zrelosti«, u: J. Ortega y Gasset, *Što je filozofija*, 277–349, ovdje 334.

40

J. Ortega y Gasset, *Meditacije o Quijoteu*, 88.

41

Isto, 70. Iako Ortega y Gasset prigovara Husserlu kako ne uzima ozbiljno odnos između subjekta i njegova svijeta, ostaje činjenica da Ortegine »okolnosti« podsjećaju na Husserlov, ali i Uexküllov *Umwelt*. Komentator Julián Marías smatra kako je »temeljna ideja okolnosti kao uvjeta ljudskog života u Orteginoj misli začeta nezavisno i prije Husserla i Uexkülla« već u članku »Adam u raju« iz 1910. (napomena br. 32 komentara *Meditacija o Quijoteu* Juliána Mariása, u: J. Ortega y Gasset, *Meditacije o Quijoteu*, 72).

42

Isto, 86.

svijesti, mi postojimo/živimo u uzajamnoj referenciji: ja sa stvarima; stvari sa mnom; zajednički uključeni u život, u življenje, kako to izgleda iz ljudske perspektive.«⁴³

»Moj život« je uvijek »‘unitarna dualnost’ subjekta i objekta, fuzija ‘Ja’ i njegovih stvarnih okolnosti.«⁴⁴ Očito je kako je ovdje riječ o kritici kako idealizma u kojem je sveukupna zbiljnost podređena subjektu, ali i realizma koji zastupa teza kako je zbiljnost izvan subjekta. Niti »svijest neovisna o svijetu« niti »svijet neovisan o svijesti« za Ortegu y Gasseta nisu istinski bitak. Poradi toga, huserlovska »svijest o« (koja, prema našem autoru, na adekvatan način ne rješava odnos između subjekta i njegova svijeta, te ostaje na razini pûke hipoteze) »mora biti zamijenjena fenomenološkijskim opisom ljudskog života koja ispravlja taj propust. Huserlovska fenomenologija biva nadopunjena svijetom objektivnih okolnosti, odnosno odnosom konkretnog čovjeka prema konkretnim stvarima i konkretnih stvari prema konkretnom čovjeku. »Ako je za Husserla postojanje svijeta primarnih objekata ili stvarnosti konstituiran u transcendentalnoj svijesti, za Ortegu on je ‘ukorijenjen’ ili utemeljen u ‘mojem životu’.«⁴⁵ Možemo reći kako je to središnji problem fenomenološke filozofije života Ortege y Gasseta.

Na tome tragu španjolski je filozof nastojao izgraditi i zaokruženi »sistem« svoje filozofije, u središtu kojega je pitanje o novom definiranju središnjeg problema filozofije uopće – bitka. U djelu *Što je filozofija?* on govori o potrebi »ispravljanja polazne točke filozofije«⁴⁶ imajući ponovo u vidu »pogreške« idealizma i realizma. O čemu je riječ? »Moj život«, koji se sastoji od »ja i mojih okolnosti« na određen način sadrži u sebi strukturu sveukupne stvarnosti, odnosno »radikalnu danost Univerzuma«.⁴⁷ Jer,

»... niti sam ja supstancijalni bitak niti je to svijet – već smo oboje u uzajamnom aktivnom odnosu: ja sam taj koji vidi svijet, a svijet je taj koji je viđen od mene. (...) Da nema stvari za vidjeti, misliti, zamišljati, ja ne bi vidio, mislio ili zamišljao – to jest, je ne bi bio.«⁴⁸

»Ja« i »svijet«, prema Ortegi y Gassetu, neukidivo »supostojimo«. A to je »prvotna zbilja, činjenica svih činjenica«,⁴⁹ odnosno prvotna danost filozofirajućeg čovjeka – »moj život« i to ne kao apstraktni konstrukt, već kao konkretno, individualno bivstvovanje. Time Ortega y Gasset donosi novo određenje bitka, odnosno kako kaže Javier San Martin »reformu ideje bitka«.⁵⁰ Poradi toga je »prvo što filozofija mora učiniti jest definirati tu datost«, jer »život je radikalni način bivstovanja: sve druge stvari i načine bivstovanja susrećem u svojem životu, unutar njega, kao njegovu pojedinost i upućene na njega.«⁵¹ Time biva zasnovana jedna potpuno nova filozofija koja nije apstraktna, čisto akademska i lišena života, već misli bitak na novi način, »drugačije od kozmičkog bitka od kojeg se polazilo u antici i drugačije od subjektivnog bitka od kojeg se polazilo u moderno doba«.⁵² Kako to Ortega y Gasset pregnantno sažimlje: »za nas biti znači ‘živjeti’ – dakle – intimnost sa sobom i stvarima«.⁵³ Time bivaju udareni temelji jedne nove ontologije života i to, prema našem sudu, predstavlja središnji izvorni doprinos Ortege y Gasseta zapadnoj filozofijskoj misli. A do toga on zasigurno ne bi došao da nije bilo fenomenologije kao »sretnog slučaja«. Koliko se god nastojao odmaknuti od Husserlove fenomenologije, njegova je vlastita inačica uvijek u dijalogu, bilo izravnom bilo neizravnom, s njemačkim filozofom.

Zaključak

Zaključno, zasigurno se može reći kako Ortega y Gasset ne bi došao do svoje originalne filozofije bez kritičke recepcije fenomenološkijskog pokreta,

Husserla napose. Naime, njegova je filozofija života prožeta kako metodom tako i temama svojstvenim fenomenologiji, iako joj je on pristupio na svoj osebujan način učinivši je integralnim dijelom svojeg filozofiranja. U tome smislu, Ortega y Gasset je doprinio i samom razvoju fenomenologije, što tek treba biti u potpunosti prepoznato u suvremenoj zapadnoj filozofiji. Svakako odjek njegovih teza (ili bar načelnu idejnu srodnost) nalazimo kod njemačkih filozofa egzistencije i osobito francuskih egzistencijalista. Bilo bi osobito zanimljivo i korisno usporediti Ortega y Gassetova rješenja s onima »ranog« Heideggera i njegova shvaćanja fenomenologije (kojeg sporadično spominje u svojim spisima i s kojim je osobno komunicirao), kao i drugih relevantnih fenomenologa. Također, valjalo bi temeljito istražiti interpretacije kulture, književnosti te likovne i ostalih umjetnosti, kao i utjecaj Ortege y Gasset na kasniju španjolsku filozofiju. No to nadilazi okvire ovog kratkog prikaza.

Možemo se zaključno složiti s Philipom Silverom koji smatra kako Ortega y Gasset zaslužuje biti dio »*mainstreama* fenomenološkijskog pokreta«⁵⁴ jer je fenomenologija predstavljala ne samo njegovu trajnu preokupaciju još od vremena prvih Husserlovih spisa već joj je dao vlastiti doprinos.

Danijel Tolvajčić

Influence of Phenomenological Philosophy on the Thought of José Ortega y Gasset

Abstract

The aim of this short essay is to elaborate the relationship of E. Husserl's phenomenology to the philosophy of José Ortega y Gasset. Ortega y Gasset encountered phenomenology very early, in the first decade of the 20th century, during the course of his philosophical studies in Marburg. Neo-Kantian philosophy of his Marburg teachers Cohen and Natorp was inadequate for his own philosophical efforts, so Ortega y Gasset was introduced to the early phenomenological writings of Husserl and Scheler. Since then begins his intense critical engagement with phenomenology. Although often very critical of Husserl, the thesis of this paper is that Husserl was Ortega y Gasset's permanent philosophical "interlocutor", and that the Spanish philosopher's own philosophy (particularly its fundamental concepts) has phenomenological foundations.

Key words

José Ortega y Gasset, Neo-Kantianism, phenomenology, Edmund Husserl, philosophy of life, "My Life" as the Being

43

H. Raley, »Husserlian 'Reduction' Seen From the Perspective of Phenomenical 'Life' in the Ortegian School«, 378.

44

H. N. Tuttle, »Ortega's Vitalism in Relation to Aspect of *Lebensphilosophie* and Phenomenology«, 89.

45

H. Raley, »Husserlian 'Reduction' Seen From the Perspective of Phenomenical 'Life' in the Ortegian School«, 377.

46

J. Ortega y Gasset, *Što je filozofija?*, 215.

47

Isto.

48

Isto.

49

Isto, 217.

50

J. San Martin, »Što je filozofija?. Tekst pokazatelj Ortegine zrelosti«, 335.

51

José Ortega y Gasset, *Što je filozofija?*, 218.

52

Isto, 221.

53

Isto, 223.

54

P. W. Silver, »Introduction«, 7.